

*Байсалов Дж.У.,
Кыргызский Государственный Университет
имени И. Арабаев*

*Касымалиева Г.О.
Кыргызский Государственный Университет
имени И. Арабаев*

СТУДЕНТТЕРДИН ТААНЫП-БИЛҮҮ ИШМЕРДҮҮЛҮКТӨРҮН ӨСТҮРҮҮДӨ ПЕДАГОГИКАЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫН РОЛУ

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация: *Азыркы учурда билим берүүнүн сапатын жогорулотуу проблемаларын чечүүдөгү жана студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүктөрүн өстүрүүдө ар-түрдүү педагогикалык технологияларды кеңири келүүдө. Окуу процессин уюштурууда, окуу материалынын мазмунуна ылайыктап жеңилден-татаалга, репродуктивдүү тапшырмалардан – чыгармачыл мүнөздөгү тапшырмалар колдонууда. Группалык, жеке иштөө, түгөйлөр менен иштөө, дискуссия, дидактикалык оюндар ж.б. өңдүү окутууну уюштуруунун активдүү түрлөрүн да колдонууга кеңири орун берилди.*

Аннотация: *Использование различных педагогических технологий на современном этапе играет важную роль в повышении качества образования и познавательной деятельности студентов. При организации учебного процесса особый акцент делается на содержание учебного материала по принципу от простого к сложному, от репродуктивных заданий к заданиям творческого характера и т.д. Широко используются групповые, индивидуальные, работа вдвоем, дискуссии, дидактические игры и т.д.*

Annotation: *Using a variety of educational technologies at the present stage plays an important role in improving the quality of education and cognitive activity of students. The organization of educational process particular emphasis on the content of educational material in principle from the simple to the complex, from job to job reproductive creative nature, etc. Widely used by group, individual, working alone, discussions, educational games, etc.*

Түйүндүү түшүнүктөр: *Педагогикалык технология, топ, таанып-билүү ишмердүүлүгү, билим берүү, окуу процесс, окуу материал.*

Ключевые слова: *Педагогическая технология, группа, познавательная деятельность, образование, учебный процесс, учебный материал.*

Key words: *Educational technology, group, cognitive activity, education, educational process, educational material.*

Азыркы учурда, өзгөчө И.Арабаев атындагы КМУнун педагогика институтунун студенттерине билим берүүнүн ар-түрдүү технологиялары кеңири колдонулуп келүүдө. Негизинен көпчү-

лүк педагогикалык адабияттарда (Беспалько В.П., Монахов В.М., Селевко Г.К., Щуркова Н.Е. ж.б.) педагогикалык технологияларга төмөндөгүдөй үч талап коюлган:

- окуу процессин конструкциялоодо системдүү ыкманы колдонуу;
- студентлардын инсандык жөндөмдүүлүктөрүн эске алуу;
- билим берүүнү оптимизациялоо.

Жогорудагы талаптарды эске алуу менен бирдикте, биз өз иш-тажрыйбабызда, педагогика институтунда ар бир студентине адапташтырылган шарттарды түзүүгө көп аракеттерди жасадык. Тактап айтканда ар бир студенттин өзгөчөлүктөрүнө жараша, окуу материалдардын мазмунун, окутуунун методдорун жана түрлөрүн кылдаттык менен тандап алуу. Мында максималдуу багытты, студенттердин өз алдынча ишмердүүлүктөрүнө жана кичине – чакан топтордо эмгектенүүлөрүнө жасадык.

Албетте, педагогика институтунда окуу процессин уюштурууда, окуу материалынын мазмунуна ылайыктап жеңилден-татаалга, репродуктивдүү тапшырмалардан – чыгармачыл мүнөздөгү тапшырмаларга, андан соң илимий изилдөөчүлүк ишмердүүлүккө акырындык менен көнүктүрүүнү да эстен чыгарып койгон жокпуз. Окуу процессине мындай мамиле кылуунун натыйжасы, ар бир студенттин жеке өздүк жөндөмдүүлүктөрүн тынымсыз өстүрүп турууга шарт түздү.

Биз окуу процессин уюштурууда ар бир сабакта, ар бир студент менен диалогдук негизде пикир алышууну адатка айландырдык. Башкача айтканда ар бир сабакта, ар бир студент өтүлүп жаткан үч деңгээлдеги татаалдыкта окуу материалынан жеке гана маалымат алуу менен чектелбестен, керектүү маалыматтарды конспектилөөгө, аны көрүүгө, аны бир нече ирет кайталоого мүмкүнчүлүк алышты.

Группалык, жеке иштөө, түгөйлөр менен иштөө, дискуссия, дидактикалык оюндар ж.б. өңдүү

окутууну уюштуруунун активдүү түрлөрүн да колдонууга кеңири орун берилди.

Аудиторияда студенттерди кандай жол менен группаларга бөлүштүргөнүбүз жөнүндө сөз жүргүзөлү. Тиешелүү педагогикалык адабияттарда (Котов В.В., Максимова Е.А. ж.б.) аудиториядагы студенттерди группаларга (топторго) бөлүштүрүүнүн ар түрдүү ыкмаларын сунушташкан. Мисалы, Котов В.В. бирдей деңгээлдеги топторду түзүү зыяндуу деп баса көрсөткөн. Себеби, мындай мамиле топтордун алдыга умтулуу ылдамдыктарын кескин айырмаланышына алып келет.

Ал эми Максимова Е.А. болсо тескерисинче, эгерде түзүлгөн топтун студенттер бири-биринен көчүрүп алуулары азаят.

Биз өз тажрыйбабызда аудиториядагы студенттерди топторго бөлүштүрүүдө алардын билим деңгээлдеринин бирдей болушуна басым жасадык. Ошону менен бирдикте төмөндөгүдөй шарттарды эске алдык:

- топтордун иштерин дифференцирлөө;
- топко кирген ар бир студенттин өсүү деңгээлине жараша топтун курамын иретке келтирип туруу;
- топтун курамында жагдайдын жагымдуу болушуна же болбошуна карата өзгөртүүгө дайыма далалат кылуу;
- топтогу студенттердин санын 4-5тен ашырбоо.

Натыйжада педагогика институтунун студенттери төмөндөгүдөй ишмердүүлүктөрдүн түрлөрү менен иш жүргүзүүгө көнүгө башташты:

- аудиториядагы бардык студенттер алдында өз ойлорун эркин сүйлөп айтууга даярдануу;
- тиешелүү адабияттарды окуп жана аны конспектилөөгө үйрөнүү;
- коюлган проблеманы коллективдүү талкуулоонун натыйжасын анын чыгарылышын табууга үйрөнүү;
- алдын ала даярдалган суроолордун негизинде студенттер адегенде өздөрүнүн топторунун ичинде эркин сүйлөөгө көнүктүрүү;
- топтун мүчөлөрү эң жакшы билдируүлөрдү тандашып, аны жалпы аудиториянын алдына алып чыгууга жолдомо беришет;
- темага байланышкан ар түрдүү суроолорду ойлоп табуу менен, башка топтогу студенттер менен пикир алмашууга жана мамиле жасоого даярдоо;
- конкурстарга, викториналарга жана ар түрдүү мелдештерге топтогу студенттер менен бирдикте даярданууга көнүктүрүү;
- топтогу студенттерди жалпы аудиториянын алдына коюлган маселени чогуу чыгарууга көнүктүрүү;

– топтогу студенттерди кыйла убакытта жана чыгармачылыкты талап кылган тапшырмаларды аткарууга көнүктүрүү;

- түрдүү проекттерди даярдоого үйрөтүү;
- темага байланыштуу экскурсияларды даярдоого, аны өткөрүүгө жана ага байланышкан отчетторду жазууга көнүктүрүү;
- топтогу студенттерди жалпы аудиториянын алдында семинарларды же башка түрдөгү иш-чараларды даярдоого жана өткөрүүгө көнүктүрүү.

Топтогу студенттерди ишмердүүлүктөрүн жогорудагы көрсөтүлгөн иш-чараларды өз учурунда өткөрүүнүн натыйжасында, алар өз эмгегин пландоо, коюлган проблемаларды талкуулоо, топтун ичиндеги иш-чараларды өз ара бөлүштүрүү, көзөмөл жүргүзүү, анализдөө жана өз ишмердүүлүктөрүн реалдуу түрдө баалоо көндүмдөрүнө ээ болушту.

Топтун ичиндеги талкуулар ар түрдүү ыкмалардын жардамы менен жүргүзүлдү. Бирок жалпы талап топтогу студенттердин бардыгына бирдей тиешелүү болду б.а. бири-бирине жолтоо болбостон топтогу ар бир студент өз кезеги ирети менен өз пикирлерин ортого салууга үйрөнүштү. Окуу процессине мындай мамиле жасоо, топтогу студенттердин тартибине, сүйлөө кебине оң таасир тийгизди.

Ал эми иш процесси начар болуп жаткан топторго, окутуучу өзгөчө көңүл бөлүп, алардын иш-аракетин активдештирүүнүн түрдүү ыкмаларын колдонуп, өз убагында алардын аракетин туура нукка салышып турушту. Ар бир сабактын аягында, топтордогу аткарылган иштер тууралуу жыйынтык чыгарылып, эмне жасалгандыгы аныкталып, студенттердин активдүүлүгү кандай болгондугу жана келечекте кандай маселелер коюлганы такталды.

Педагогика институтунда студенттер менен бирдикте, студенттердин өз алдынча ишмердүүлүктөрүн өстүрүүгө карата колдонулуучу дидактикалык материалдарды даярдоодо биз төмөндөгүдөй талаптарга таяндык:

- коюлган маселенин деңгээлин тактикалык, локалдык жана диагностикалык максаттарды көздөгөн шарттарга карата аныктоо;
- минималдуу деңгээлдеги маселелер өтүлүп жаткан окуу материалын студент жетиштүү өлчөмдө өздөштүрүүгө багытталышы (типтүү маселелер);
- жалпы деңгээлдеги маселелер каралып жаткан материалдын компоненттеринин арасындагы өз ара байланыштарды студенттер терең өздөштүрүлүшүнө багытталышы;
- татаал деңгээлдеги маселелер каралып жаткан окуу материалын мурунку сабактарда,

мурунку окуу жылдарында каралган жана келечекте карала турган темалар менен байланыштарынын көрүүгө багытталышы.

Педагогика институтунда окуу процессин уюштурууга ушундай мамиле кылуунун натыйжасында биз төмөндөгүдөй жалпыланган билимдердин максаттарын байкадык (тактадык):

1. Эгерде студенттер, окуу материалдарына тиешелүү болгон терминдерди, конкреттүү фактыларды, методдорду, негизги түшүнүктөрдү жана эрежелерди колдонгонду билишсе, анда алар жетиштүү билимге ээ болушу;

2. Эгерде студенттер, фактыларды, эрежелерди жана ыкмаларды ачык айкын түшүнсө, сүйлөө материалдарды, схемаларды, графиктерди диаграммаларды интерпритациялоону билишсе, кандайдыр бир кубулуштарды (амалдарды) алдын ала түшүндүрө алса, анда студенттер сезимдүү түшүнүү деңгээлине ээ болгондугу;

3. Студенттер түшүнүктөрдү жана принциптерди жаңы кырдаалдарда пайдалана алышы, закондорду, теорияларды конкреттүү практикалык жагдайларга которо алышса, методдорду же ыкмаларды туура колдоно алышса, анда алар ээ болгон билимдерин билгичтик менен колдонуу деңгээлине ээ болгондугу;

4. Эгерде студенттер көмүскөдөгү божомолдорду ажыратуу, логикалык ой-жүгүртүүнүн кемчиликтерин жана каталарын көрө билгенди, алынган натыйжалардын баалуулугун аныктай алышса, анда алар анализ жүргүзүү деңгээлине ээ болгондугу;

5. Эгерде студенттер чакан көлөмдөгү сочиненияларды жазганды, эксперимент жүргүзүүнүн планын түзгөндү, ээ болгон билимдерин тутумдаш предметтерде колдоно алса, анда алар синтездөө деңгээлине жетишкендиктерин тастыктайт;

6. Эгерде, студенттер каралып жаткан тексттик материалдын шарттары менен корутундуларынын ортосундагы шайкеш келүүсүнүн логикалык түзүлүшүнө баа бере алса, анда алар таанып-билүү ишмердүүлүктүн жогорку тепкичине жеткендиктерин айгинелейт.

Жогорудагы саналган талаптардын негизинде педагогика институтунда студенттерге биз үч деңгээлдеги өз алдынча аткара турган тапшырмаларды сунуш кылдык (орто, жогорку жана эң жогорку).

Орто деңгээлдеги тапшырмалар окуу материалдарын жөнөкөй билимдердин жана түшүнүүлөрдүн негизинде өздөштүрүүнү көздөйт. Мындай түрдөгү тапшырмалар, эреже катары төмөндөгүдөй сөздөрдүн жардамында ишке ашты (атагыла: кайсы жылы, кайсы жерде орун алды, формуланы жазгыла, атап-санап чыккыла, ойду

жыйынтыктагыла, силер эмнени билдиңер? эмне үчүн? өзүңөрдүн сөзүнөр менен айтып бергиле).

Жогорку деңгээлдеги тапшырмалар окуу материалдарын, билимдерди колдонуунун жана анализдөөнүн негизинде өздөштүрүүнү көздөйт. Эреже катары төмөндөгүдөй сөздөрдүн жардамында ишке ашат (өзүңдүн чыгаруу ыкманды тап, алгоритмди сунуштагыла, альтернативаны сунуштагыла, элементтерди түзгүлө, түшүндүрүүнүн мүмкүн болгон ыкмаларын негизде, системалаштыргыла, изилдегиле, логиканы баалагыла, жакшы сапаттарын сүрөттөгүлө, критерийлерди бөлүп көрсөткүлө, туура келерин көрсөткүлө, бул жөнүндө кандай ойдосуңар, натыйжалар канчалык деңгээлде туура).

Окуу материалынын диалогдук (пикир) бөлүгү студенттердин өз алдынча билимге ээ болуу жана өзүн-өзү баалоо, ошондой эле алардын бири-бирине терең билим алышына көмөктөшүү жана ошол эле учурда өз ара бири-биринин ийгиликтерин баалоого негизделди. Ал эми окутуучуга болсо өз учурунда б.а. муктаждык жаралган мезгилде тиешелүү консультацияларды берүү ролу гана каралат.

Педагогика институтунда студенттер алган билимдерин текшерүүдө жеке гана үлгү жоопторду пайдаланбастан, студенттердин өз алдынча ишмердүүлүктөрүн арттыруу максатында альтернативалык жоопторду колдонууну өз тажрыйбаларыбызда кеңири колдонобуз. «Үлгүнү айт» - дегенди биз, биринчиден берилген тапшырманы аткарууда келип чыккан акыркы натыйжа катары кабыл алабыз. Мында студенттер ушуларга окшош тапшырмаларды аткарууда кандай натыйжаларга ээ боло тургандарын алдын-ала элестете алышат.

Ал эми экинчисинен, мындай иш-аракеттин максаты, жеке гана берилген тапшырманын натыйжасын көрсөтүү менен гана чектелбестен, ушул натыйжага жетүү процесси да кошо көрсөтүлөт. Студенттер үчүн типтүү үлгү катары, берилген маселелердин чыгарылышынын так аныкталган натыйжалары кызмат көрсөтөт. Мындай үлгү менен иш жүргүзүүдө студенттер туура натыйжаны алыш үчүн, керектүү кадамдарды жана амалдарды ирети менен аткаруусу жетиштүү. Айрым окумуштуулар мындай үлгүнү «трафарет» деп аташат. Бирок окуу процессине мындай мамиле кылуу баардык эле студенттерге пайдалуу болбостон, көпчүлүк студенттерге нормалдуу өсүп өнүгүшүнө тоскоол жаратат.

Ал эми, педагогика институтунда «альтернативдүү-үлгүлөрдү» колдонуу жакшы натыйжаларды берди. Бул үлгүлөрдө берилген маселени чыгаруунун эки жолун көрсөтүшөт (туура жана туура эмес). Мында студенттер берилген маселени чыгарууда жеке гана тиешелүү амалдарды

аткаруу менен чектелип калбастан, үлгү менен да иш жүргүзүүгө туура келет. Студенттер мындай иштерди жүргүзүүдө механикалык түрдө окшошторун чыгаруу көнүмүштөрүнөн арылууга өбөлгө түздү. Натыйжада студенттер «альтернативдүү-үлгүлөр» менен иш жүргүзүүлөрү «трафарет-үлгүлөр» менен иш жүргүзүүгө караганда бир кыйла жетишкендиктерге алып келди.

Демек, педагогика институтунда окуу иш-аракети түздөн-түз студенттердин реакцияларына жана демилгелерине карата турмушка ашты. Бул учурда тиешелүү деңгээлдеги ишмердүүлүккө, студенттерге али жетише элек. Ишмердүүлүккө ээ болуунун биринчи баскычы катары, качан гана студенттер ишмердүүлүккө аң-сезимдүү мамиле кыла баштаганда гана жетишишет. Ал эми даяр үлгүлөр менен иштөө жана эмне кылуу керектиги жөнүндө көрсөтмөлөр, студенттерди активдүү ой-жүгүртүү мүмкүнчүлүктөрүнө чектөө алып келет. Ошондуктан, даяр үлгүлөр жана көрсөтмөлөр менен иш жүргүзүү окуу процессинде чакан гана орун алышы керектигин биздин жүргүзгөн изилдөөлөрүбүз айгиниледи. Себеби, окуу процессине мындай мамиле кылуу, студенттер-

дин өз алдынча таанып билүү ишмердүүлүктөрүн өстүрүүнүн зарыл этабы катарында кызмат кылды.

Адабияттар:

1. Беспалько В.П., Слогаемые педагогической технологии. М., 1989.
2. Кларин М.В., Обучение на основе полного усвоения. М., 1992.
3. Педагогические технологии: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / под ред. Кукушкина. Ростов на Дону, 2002.
4. Монахов В.М., Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса. Волгоград, 1995.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. М., 1998.
6. Щуркова Н.Е. Практикум по педагогической технологии. М., 1989.
7. Бабанский Ю.К. Основные условия и критерии оптимального выбора методов обучения. М., 1980.